

שכרות בפורים/אליצור עלוש

פתיחה

אחת ממצוות ימי הפורים היא מצוות 'משתה ושמחה' בה אנו מצווים לעשות סעודה ולשמוח על הניסים הגדולים שעשה עימנו הקב"ה. סעודה זו מתייחדת משאר סעודות של שאר החגים שיש בה מצווה לעשות משתה ולהשתכר. נראה שהטעם למצווה מיוחדת זו הוא משום שכל ניסי ימי הפורים התקשרו עם משתה. המשתה הגדול שעשה אחשוורוש לכל ארצות מלכותו, משתה אחשוורוש עם המן ושני המשתאות של המלך עם אסתר המלכה והמן¹. במאמר זה ננסה לראות האם יש חיוב להשתכר בפורים, האם זה רק מצווה בעלמא שאינה לעיכובא או שיש בזה איסור חמור כמו בשאר השנה. עוד נראה בס"ד האם במידה ויש חיוב להשתכר בפורים, מה הגדר של שכרות זו².

מחייב איניש לבסומי בפוריא

בגמ' במגילה (ז:): איתא: "אמר רבא: מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. רבה ורבי זירא עבדו סעודת פורים בהדי הדדי, איבסום, קם רבה שחטיה לרבי זירא. למחר בעי רחמי ואחייה. לשנה אמר ליה: ניתי מר ונעביד סעודת פורים בהדי הדדי! - אמר ליה: לא בכל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא." ובפירוש המילה "לבסומי" פרש"י (שם ד"ה לאבסומי³): "להשתכר ביין". ובמעשה דרבה ור' זירא (ד"ה ואיבסום) פירש: "נשתכרו". וכך פירש ר"ח (שם): "בסימא: פי' שיכור".

מדברי הגמ', רש"י ור"ח משמע שיש חיוב להשתכר בפורים עד רמה של "לא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי" ולהלן יבואר מה הגדר של זה למעשה. עוד נראה שמעשה דרבה ור' זירא לא בא לסתור את דברי רבא, שהרי אילו היה זה

1. אע"פ שבצורה פשוטה נראה שאין קשר בין כל המשתאות לנס הפורים, בעומק ניתן לראות שכל המשתאות המתוארים במגילה קשורים לנס פורים ויד ההשגחה הייתה בהם.
2. עוד יש לדון האם יש חיוב להשתכר דווקא ביין או שאין הבדל בין יין לשאר משקאות משכרים אך מפאת חוסר הזמן לא נכנסתי לנידון זה.
3. אמנם בגמ' שלפנינו גר' לבסומי ורש"י גר' לאבסומי ובדף על הדף לקמן דייק בזה להלכה.

בא לדחות את דבריו הגמ' הייתה אומרת "מעשה לסתור" וכדו'. ועוד, שהטעם שרבי זירא לא רצה לבא שוב לרבה בפורים היה שמא יהרגהו שוב ולא משום שאסור להשתכר. ואם לא היו מתכננים להשתכר שוב, אמאי פחד ר' זירא לאכול שוב עם רבה. אלא נראה שמדברי המעשה, הגמ' באה ללמד שלא יאכל אדם עם מישהו שחלוק עליו ועלול לבוא איתו לידי מצה ומריבה. ואמנם יש שפירשו לשון הגמ' "לבסומי" ו"איבסום" כביסום בלבד ולא שכרות ממש אך קשה על פירוש זה שהרי אם רבה ור' היו רק מתבסמים איך קם רבה ושחטי לר' זירא. וע"ז תירצו שאין זה כפשוטו. אך עדיין קשה, אמאי לא רצה ר' זירא לאכול עם רבה לשנה הבאה. אלא ע"כ שזה היה כפשוטו ולכן לא רצה ר' זירא לבוא שוב לרבה בפורים.

גדר עד דלא ידע

ונחלקו הראשונים מה כוונת דברי הגמ' בדברי רבא: "עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי". הרא"ש (פ"א ס"ח) פירש וז"ל: "אמרי' בירושל' (פרק בני העיר הלכה ז) שצ"ל אחר קריאת המגילה ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל ישראל גם חרבונה זכור לטוב".⁴ וכך פירשו התוס' (שם ד"ה דלא ידע) והר"ן. וכל"פ הב"י (או"ח תרצה ס"א) וז"ל: "כלומר, דאי בין ארור המן לברוך מרדכי לחוד אפ' שתה טובא לא טעי ביה". ונראה מדבריהם שכוונת הגמ' לנוסח שהיו אומרים לאחר קריאת המגילה וצריך להשתכר עד רמה שלא יצליח להגיד נוסח זה ע"פ הסדר וכך פירש הרש"ש בחידושו וז"ל: "נ"ל שהיה בימיהם פיוט לפורים ע"פ א"ב מא' ועד ת' וראשיתו היה ארור כו' ור"ל עד דלא יוכל לומר כל הפיוט הזה בלי טעות". והמהרש"א פירש שישתכר עד שלא יבדיל בין מדרגת רשע גמור לצדיק גמור ע"ש. והשפת אמת⁵ פירש וז"ל: "נראה לפרש דאין הכוונה שמחויב להשתכר כל כך עד שלא

4. ואמנם בקיצור פסקי הרא"ש (מגילה פ"א) נראה שפירש זאת כפשוטו וז"ל: "מצוה להשתכר בפורים עד שלא ידע בין ברוך מרדכי לארור המן".

5. הכוונה לשפת אמת הידוע בעל פירוש שפת אמת על התורה: ר' יהודה אריה ליב ב"ר אברהם מרדכי אלטר, נולד בשנת תר"ז (1847) בגור שבפולין. היה נכד מייסד חסידות גור ר' יצחק מאיר אלטר בעל 'חידושי הר"ם' (מפרויקט השו"ת).

ידע אלא דכל היום מחויב לעסוק במשתה ועד דלא ידע עדיין החיוב עליו לאפוקי כשהגיע לשיעור זה אבל אפי' קודם השיעור יוצא כל שעוסק במשתה כנ"ל". וברמ"א מובא בשם הכולבו שצריך לשתות יותר מלימודו וישן וע"י כך יגיע למצב שלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. אך הדברים קשים בדברי הגמ'. ראשית, כתוב בגמ' לבסומי ופרש"י ועוד ראשונים להשתכר וכך מדיוק מלשון הגמ' במעשה דרבה ור' זירא כנ"ל. שנית, נראה מדברי הגמ' ששתיית היין היא הגורמת לשכרות ואם אין קשר בין שתיית היין לשכרות מדוע צריך לשתות יין הרי די לישון אחרי הסעודה.

לסיכום, יוצא שיש שני אפי' להסביר את 'עד דלא ידע'. אפי' אחת היא להסביר שזה כפשוטו עד שלא יבדיל בין ארור המן לברוך מרדכי וזהו עד ועד בכלל. ואפי' שנייה להסביר היא שצריך להגיע לשכרות כזו שהאדם טועה בסדר של הפיט ואינו צלול בדעתו וזהו עד ולא עד בכלל (שכרות זאת נקראת גם התבסמות). רוב הפרשנים (ראשונים ואחרונים) הסבירו שמדובר בעד ולא עד בכלל ולכן זו הרמה שצריך להשתכר ולא יותר מזה ועוד שיש לחשוש לדעת המאירי והאורחות חיים (יובאו להלן) שאסרו שכרות זו.

רוב הראשונים פסקו את דברי רבא

הרי"ף (ג:) **והרא"ש** (פ"א ס"ז) העתיקו את דברי רבא והשמיטו המעשה דרבה ור' זירא. ואף **הרמב"ם** (הל' מגילה פ"ב הט"ו) פסק את דברי רבא וז"ל: "ושותה יין עד שישתכר וירדם בשכרות".⁶ ואף מדברי **רש"י** ור"ח נראה שפסקו כך.⁷ וכך נראה אף מהתוס'. וכ"פ בפסקי **רי"ד** (ז:) ובטור (או"ח סימן תרצה ס"א) וכ"פ **הריטב"א** (ז:), **הרשב"א**, **האגודה** (מגילה פ"א) **הראב"ן**. והרוחק הסביר בדברי רבא שצריך להרבות במשתה היין וייתכן שלשיטתו אין צריך להשתכר כ"כ וכהגדרה של 'עד דלא ידע' שהבינו לעיל, וכ"כ ההגהות מיימוניות והראב"ה.

6. ולהלן נדון בדברי הרמב"ם באריכות.

7. בהנחה שרש"י הוא פוסק ולא רק פרשן (זאת ההנחה הפשוטה בבית מדרשינו ואמנם שיש פוסקים הכתבו שרש"י אינו פוסק אלא רק פרשן אך לא עיינתי בזה).

דברי הרמב"ם

ובדברי רבינו הרמב"ם יש לדון מהי רמת השכרות שצריך להשתכר. כתב הרמב"ם (שם) וז"ל: "כיצד חובת סעודה זו שיאכל בשר ויתקן סעודה נאה כפי אשר תמצא ידו, ושותה יין עד שישתכר וירדם בשכרות." ראשית יש להעיר שהרמב"ם לא מביא את הגדר שמביא רבא בגמ' ולכן ישנם⁸ שרצו לפרש בדעת רבינו שצריך לשתות יין ואח"כ ללכת לישון וע"י השינה מגיע לידי גדר 'עד דלא ידע'. אך הסבר זה קשה מכמה טעמים. ראשית, הרמב"ם לא כתב ושותה יין ונרדם אלא כתב בהדיא: "ושותה עד שישתכר" דהיינו צריך לשתות עד שיגיע לידי שכרות. שנית, לא כתוב ברמב"ם שצריך ללכת לישון אלא להירדם בשכרות. כלומר, רמת השכרות צריכה להיות עד רמה שהאדם נרדם מהשכרות. והטעם שהרמב"ם לא הביא את הגדר הכתוב בגמ' הוא משום שדרכו לפרש את דברי הגמ' בלשונו כאשר הדברים לא מובנים, כמו בגמ' הנ"ל. אם כן יוצא שהרמב"ם סובר כר"ף והרא"ש ורמת השכרות היא כפשוטו 'עד דלא ידע בין ארור המן לבורך מרדכי' ע"י השינה.

ראשונים שלא פסקו את דברי רבא

כתב בעל המאור (על הר"ף ג:) בשם רבינו אפריים וז"ל: "כתב ה"ר אפרים ז"ל מההוא עובדא דקם רבה שחטיה לר' זירא לשנה א"ל תא נעביד כו' אידחי ליה מימרא דרבה ולית הלכתא כוותיה ולא שפיר דמי למעבד הכי." ונראה שכך גם הוא סבר. וכן הביאוהו הר"ן (שם) אך לא ברור האם סבירא ליה כמותו או לא. וכ"כ המאירי (שם) וז"ל: "חייב אדם להרבות בשמחה ביום זה ובאכילה ובשתיה עד שלא יחסר שום דבר ומ"מ אין אנו מצווין להשתכר ולהפחית עצמנו מתוך השמחה שלא נצטוינו על שמחה של הוללות ושל שטות אלא בשמחה של תענוג שנגיע מתוכה לאהבת השם והודאה על הנסים שעשה לנו ומה שאמר כאן עד דלא ידע בין ארור המן לבורך מרדכי כבר פירשו קצת גאונים שממה שהזכיר אחריו קם רבא שחטיה לרבי זירא נדחו כל אותם הדברים." וכ"כ האורחות חיים, וכן שבולי הלקט הביא דברי רבינו אפריים וכן הביאוהו האהל מועד אך

8. כך מסביר הרב משה צוריאלי שליט"א בדברי הרמב"ם.

הביא פירוש גדר השכרות ונראה שכן פסק את דברי רבא, וצ"ע בדבריו. אך רוב הראשונים פסקו את דברי רבא שחייב להשתכר ונח' מה הגדר של השכרות.

פסיקת השו"ע והרמ"א

וכך פסק מרן בשו"ע (או"ח תרצה ס"ב) והעתיק את לשון הגמ'. ואמנם בב"י הביא מרן את דברי רבינו אפרים שלא פסק את דברי הגמ' והביא דברי האורחות חיים⁹ שאין חיוב להשתכר ואדרבא איסור הוא וכו'. אך למעשה בשו"ע הוא העתיק את לשון הגמ' ולא סייג דבריו. ונראה שהטעם לכך הוא משום שכל שלושת עמודי ההוראה פסקו דברי רבא ולכן העתיק את לשון הגמ' כמו שהר"ף והרא"ש העתיקו. ויש להסתפק בדעתו האם פסק את דברי רבא. ומספקא נראה שמכיוון שכל עמודי ההוראה הביאו את דברי רבא נראה שכן היא גם דעת השו"ע ועכ"פ כך נראה שיש לפסוק ע"פ כללי השו"ע.

אך הרמ"א (שם) כתב וז"ל: "וי"א דא"צ להשתכר כל כך, אלא שישתה יותר מלימודו וישן, ומתוך שישן אינו יודע בין ארור המן לברוך מרדכי. ואחד המרבה ואחד הממעט, ובלבד שיכוין לבו לשמים." נראה מדברי הרמ"א שמי שמשער בעצמו שיוכל להשתכר בלי שהדבר יגרום לו לעבור עבירות ולבטל מצוות יכול להשתכר ובלבד שיכוון את ליבו לשמים. לכן, בצירוף רוב הראשונים המחייבים להשתכר ובצירוף פסיקת מרן השו"ע נראה שאף בדברי הרמ"א עדיף להשתכר וכך יוצאים יד"ח רוב הראשונים וכפסיקת השו"ע בלי לחלוק על דברי הרמ"א.

9. ר' אהרן ב"ר יעקב הכהן מנרבונה שבפרובנס (נוהגים לכנותו ר' אהרן הכהן מלונלי, אך הוא היה כנראה בן העיר נרבונה) נולד באמצע המאה ה"ג (ראשית האלף השישי למניינם). למד אצל חכמי ארצו, ושהה תקופה מסויימת גם בספרד. בשנת ס"ו (1306 למניינם) גורש עם כל יהודי צרפת, והתיישב באי מיורקה שלידי ספרד. נפטר בערך בשנת ה"א צ' (מתוך פרויקט השו"ת).

מסקנת הסוגיא

זאת תורת העולה מדברי הגמ', הראשונים והאחרונים. חובה להשתכר בפורים בין במהלך הסעודה¹⁰ עד שיגיע לחוסר צלילות דעת שלא מצליח לחשב דברים פשוטים ולעשות פעולות מעט מורכבות מהרגיל מחמת היין והשכרות וזהו גדר 'עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי' האמור בגמ', עד ולא עד בכלל. ואין להשתכר שכרות גמורה כשכרותו של לוט שלדעת כמה ראשונים היא איסור גמור ועוד שמבטל ברכת המזון דאורייתא ושאר מצוות ואף יכול להגיע לידי סכנה. עכ"פ צריך שישגיח על עצמו שלא יבטל מצוות כמו ברכת המזון ותפילת מנחה מחמת השכרות ושלא יבוא לידי הוללות וליצנות האסורים בכל השנה ובפרט ביום פורים הקדוש ואם יודע בעצמו שיבוא ע"י השכרות להוללות וליצנות ואף לידי איסורים וביטול מצוות עשה, שב ואל תעשה עדיף ויסמוך על הפוסקים שלא מחייבים להשתכר. וכמו שכתב הרמ"א "ואחד המרבה ואחד הממעט, ובלבד שיכוין לבו לשמים".

10. ולא צריך שישתכר דווקא בתוך הסעודה אלא שישתה את היין בסעודה ויכול להשתכר לאחר הסעודה ואדרבא עדיף שעיקר השכרות תבוא לאחר הסעודה כדי שיוכל לברך ברכת המזון בצלילות יחסית.